بێجگە لە گوتەی یادنامە، هەر بابەت و نوسین و هەواڵێک بڵاوبکرێتەوە، سەرپەرشتیاری ئەم بڵاوکراوەیە لێی بەرپرسیار نییە، ئامانجمان تەنها نوسینەوەی رووی راستی و یادەوەری جەنگاوەرە دێرینەکانمانە....

یادنامە

YADNAMA

سەرکەوت محەمەد فەتاح(جیهاز)
سەرپەرشتی بڵاوکردنەوەی دەکات
Amsterdam
Holland

بڵاوکراوەیەکی گشتییە یاداشت و یادەوەری دێرین دەگێرێتەوە

ژمارە 8   30.September 2019   30 ئەیلولی 2019

ئەردۆغان نیازەکانی ئاشکرا کرد - لۆزان هەڵدەوەشێنینەوە

لەیادی 96 ساڵەی ڕێکەوتنامەی لۆزان ئەردۆغان کۆمەڵێک نهێنی ئاشکرا کرد زۆر پەیوەندیداره بەکـــورد......

ئەردۆغان گوتی:

1- بە ڕێکەوتنی لۆزان تورکیا دروست بووە و زیانمان بەرکەوتووە .

2- ئەو ڕێکەوتنە سەقفی زەمەنی هەیە.

3- بەکۆتایی هاتنی ئەو سەقفە، جاریکی تر دەستکاری ناوچەکە دەبێت بکرێتەوە ...

ئەو بنەمایانەی لەو یادەدا باسیان دەکات، پێشوو تریش لە جموجوڵەکانیان دەردەکەوت، بەداخەوە کورد چاک لە دەرەنجامی ئەو بنەمایانە نەگەیشتووە، بۆیە دەنگی نییە و نەبووە، ئەو پرۆژە نوێیە زۆر گرنگە بۆ کورد بە سەلبی و ئیجابی، لەلایەک ئیجابیە، ئەگەر ڕیکەوتنی لۆزان هەڵوەشێتەوە و ئۆتۆماتیکی ڕێکەوتنی سیڤەر جێی بگرێتەوە، دیسان ئیجابیە، کە هەموو لایەک (تورک وعەرەب و کورد) بگەنە قەناعەت، کە لە ڕێکەوتنامەکانی سایکس پیکۆ و لۆزان زیاندارن و هەلی وەشێنینەوە، ئیمەی کورد، یەکەم میللەت دەبین ڕازین هەڵوەشێتەوە، بەلام:

1- لە بنەچەدا ئەتاتورک لەدژی سیڤەر (کە عوسمانی مۆری کردبوو) لۆزانی هێنایە دی.

2- لەمادەی 1 و2ی لۆزان لیژنەی ویلایەتی موسڵ پێکدێت (لە ڕێی عوسبە) و دوایی دەکەوێتە سەر عێراق.

3- واتە ئەردۆغان نیازەکەی لێرەوەیە، لاوازیەک لە باشوری کوردستان و مانەوەی بەتەنها دەبینێت .

4- ئەردۆغان (نەشارەزایی سەرکردەکوردەکانی باشوری) قۆستیتەوە ئەگینا دەزانی ئەو ڕیکەوتنانە سەقفیان نەبوە ، ئەوە تەنها لەکوردستان بە هەلەیی (لەلایەن سەرکردایەتی کورد)ووترا : ئەو ڕێکەوتنانەی رۆژهەلاتی ناوەڕاست 100 سال کۆتایی دێت و نەشهات ئەو کاتیش پێمان ووتن کە ئەوە زانیاریە هەلەیە وهیچ ئەسلیکی نیە ..کەچی ئەو زانیاریە هەلەیە پالنەریکی گرنگ بوو هەندێ هەنگاوی هەلەشەو بی نەخشەو پلان بنرێت و زیانی گەورەمان بەرکەوت .

بۆیە مەترسی هەیە ئەردۆغان، تەنها چاوی لەباشوری کوردستان بێت و بەس.. بەتایبەتی لە ئیستادا هێزێکی زۆری لە باشورە و ناشکشێتەوە، هەرێمی کوردستانیش بە (زەنگاو) ناوزەد دەکات. ..ئەو بابەتە زۆری تر هەڵدەگرێت هەر ویستم دەسەڵاتی چوارەمی لێ بەئاگا بهێنمەوە ئەگینا 3 دەسەڵاتەکەی تر بە (؟؟؟؟)سەرقاڵن.

25/7/2019

چیرۆکی ئەو سەربازەی نامەیەک بووە هۆی ئەوەی دەستبەرداری چەکەکەی بێت!

لە جەنگی جیهانیی یەکەم، سەربازێک بۆ فەرماندەکەی نووسی، (بەڕێز فەرماندە، من چەکەکەی خۆمم لەژێر خاک شاردۆتەوە و بڕیارم داوە ئیتر سەربازی نەکەم، ئەم بڕیارەم لە ترسی مەرگ نییە، لە خۆشەویستیشم نییە بۆ خێزانەکەم و کوڕە بچکۆڵەکەم و کچەکەم.. ئەوەی راستی بێت، دوای ئەوەی سەربازێکی دوژمنم بەم دەستانەی خۆم کوشت، بۆ تاڵانیی گیرفانەکانیم پشکنی، بەڵام چیم بینی!.. لەسەر پارچە کاغەزێکی بچووکی تێکەڵ بەخوێن نووسرابوو: "باوکە گیان لەو ڕۆژەوەی جێت هێشتووم هەموو بەیانییەک تا خۆر ئاوا دەبێت لەبەر دەرگای ماڵ چاوەڕێتم، بەخوا ئەم جارە بێیتەوە توند توند لە باوەشت دەگرم، ڕێگە نادەم چیتر بگەڕێیتەوە بۆ بەرەکانی جەنگ"، بەڵێ من ئەو منداڵەم لە چاوەڕوانییەکی بێ ئەنجامدا هێشتەوە).

سەرەتای شەستەکانی سەدەی ڕابردوو ئەمریکا بڕیاری دا دانوستان لەگەڵ شۆڕشگێڕە ڤێتنامیەکان بکات، داوای لێکردن وەفدێک بنێرنە پاریس بۆ ئەوەی هەردوولا ڕێک کەوتن ئەنجام بدەن و شەڕی نێوانیان ڕاگرن. شۆڕشگێڕەکانیش وەفدێکیان نارد کە چوارکەس بوون دوو ژن و دوو پیاو.

دەزگای هەواڵگری ئەمریکا لەباشترین هۆتێلی پاریس شوێنی حەوانەوەی بۆ ئامادەکردن. کاتێک وەفدەکەی ڤێتنام گەیشتە پاریس و لەفڕۆکەخانە دابەزین چەند ئۆتۆمبێلێک چاوەڕێ بوون بۆ ئەوەی بیانگەیەننە هۆتێلەکە، بەڵام وەفدەکە ڕەتیانکردەوە بەو ئۆتۆمبێلانە بڕۆن. وتیان ئێمە لەگەڵ ئێوە نایەین بەڵام لەکاتی دیاریکراو دێینە کۆبوونەوەکە. وەفدەکەی ئەمریکا سەریان سوڕما، سەرۆکی وەفدەکەی ئەمریکا لێ ی پرسین: باشە لەکوێ ئەمێننەوە؟ وتیان: ئەچینە لای خوێندکارێکی ڤێتنامی، لێرە سەرقاڵی خوێندنە. سەرۆکی وەفدە ئەمریکیەکە سەری سوڕما بوو بەم قسانە و وتی: ئاخر ئێمە باشترین شوێنی حەوانەوەمان بۆ دابین کردوون....یەکێکیان لەوەڵامدا وتی: ئێمە لەدژتان شەڕ ئەکەین و لەسەر بەرد ئەخەوین و گەڵاو گیا ئەخۆین، ئەگەر سروشتمان بگۆڕین ئەترسین ویژدانیشمان گۆڕانکاری بەسەردا بێت، بۆیە لێمان گەڕێن.وەفدەکە لای خوێندکارێکی ڤێتنامی مانەوە و دواتر لەکاتی خۆیدا چوونە کۆبوونەوەکە و ئەنجامی کۆبوونەوەکەش چۆڵکردنی ڤێتانم بوو لەلایەن ئەمریکاوە.

....

ئەوەی ویژدانی فرۆشت، وڵاتەکەی فرۆشتووە
مرۆڤ دەتوانێت بە دڵی دەستکردەوە بژی ..
دەتوانێت بە نیو (سی) یەوە بژی ....
بەڵام ناتوانێت بە نیو ویژدانەوە بژی...

نوسینی : عومەر شاوری

ئارامگاکەی چیای پیرەمەگرون کێیە

لوقمانی حاجی کەریم

لەچیای پیرەمەگرونی ناوچەی سورداش و نزیک لە شاری سلێمانی (ڕێک لەسەر کانییەک و لەناو دۆڵێکی عاسێدا و لەپشت گوندی زێویەوە)، ئارامگایەکی سەردەمی زەردەشتییەکانی لێیە (یەزدان پەرستی.. هەڵبەتە، بەکۆی زۆربەی ئاینە یەزدانییەکانی کورد دەگوترێت زەردەشتی، لەکاتێکدا، ئەو پاشایە، کە گۆڕەکەی لەوێیە،ییەزدان پەرست بووە و پێش سەردەمی زەردەشت ژیاوە. ئاینی یەزدانیش، پێش پەیامبەر و ڕێبەر، زەرردەشت هەبووە) و بەئارامگای (پیرەمەگرون) ناسراوە و خەڵک، تاکو ئێستا، وەک یەکێک لەجێگا پیرۆزەکان، تێی دەڕوانن و زۆرێک، بۆ دوعا و پاڕانەوە و هەروەها، بۆ بەدیهێنانی خواستە ڕۆحی و تەندروستییە جەستەییەکان، دەچنە سەری و تەنانەت، بووەتە یەکێک لەهاوینەهەوار و شوێنە گەشتیارییە قەرەباڵغەکانی کوردستان. لەبارەی خاوەنی ڕاستەقینەی ئارامگاکەوە، گەلێ لێدوان و نوسینی جۆراوجۆر هەن و زۆربەیان، بەبەڵگەوە دەیسەلمێنن کە ئەو ئارامگایە(گۆڕ) پاشایەکی لۆلۆییە و ناوی (ئامیخا) بووە و قەڕاڵی لۆلۆییەکان بووە لەناوچەی شارەزووردا کە پایەتەختەکەیان، شاری هاڵمان(هەڵەبجەی ئێستا) پایەتختی قەڵەمڕەوەکەی بووە. زۆربەی دەقە نوسراوەکان و هەندێک هەڵکەندراوی سەردەمی ئاشوریش، ئەم ڕایە پشتڕاست دەکەنەوە و زۆربەی نوسەران و مێژوونوسانیش، لەسەر ئەمە کۆکن. لە کتێبی (تاریخ قدیم شرق قریب) لاپەڕي ١٨٦ دا هاتووە: یەکێکیتر، لە قڕاڵەکانی لۆلۆیی ناوی ئامیخا بووە. کەلە ڕوبەڕو بوونەوەی لەگەڵ ئۆردووی سوپای ئاشوریدا، لە بابیت(دەربەندی بازیان) شکستی خوارد، بەرەو قەڵای نسیر(چیای کینبا.. واتا چیای پیرەمەگرون) لەناوچەی سیماش و کیماش(سورداشی ئێستا) پاشەکشەی کردووە و هەر لەوێ، مردووە و لەسەر کانییەکی ناو دۆڵێکی عاسیی چیای کینبا(پیرەمەگرون) نێژراوە. هەر بەم دووایيانەش، لەلایەن تیمێکی پسپۆڕەوە، بناغە و بنچینەی قەڵاکەیان دۆزییەوە و نەخشێکی هەڵکەندراوی ئەم پاشایەشیان، لەسەر گابەردێکی گەورە، دۆزییەوە کە بەیەکێک لەدۆزراوە گرنگەکان هەژمار دەکرێت و مێژووەکەی هەمان مێژووە و جارێکیتر سەلماندی کە ئەو گۆڕە، ئارامگای ئامیخا ی پاشای لۆلۆییەکان بووە.

وێنەیەك لە مێژو (جەنگی گۆگامێللا) ساڵی ٣٣١پ.ز

جەنگی گۆگامێلا (ئەربێلا) لەدەوروبەری شاری هەولێری ئێستە ڕوویداوە لە نێون (ئەسکەندەری مەقدونی) لەگەڵ (داریوش ساسانی):

دوای چەندین ساڵ لەگەڕانو مشتومڕ بۆ دۆزینەوەی شوێنی ڕاستەقینەی جەنگی بەناوبانگی مێژوویی (گۆگامێلا) یا (ئەربێلا) کە لەساڵی ٣٣١ی پێش زایین لەنێوان ئەسکەندەری مەکدۆنی سەرکردەی ئەوکاتەی سوپای یۆنانییەکانو (داریوش)ی پاشای ئیمپراتۆڕیەتی ئەخمینی فارسەکاندا، لەنێوان شاری هەولێرشاری دهۆک واتە لەسەر ڕوباری خازەر نزیک چیای مەقلوب ڕوویداوە، یەکێک بووە جەنگە بەناوبانگەکانی جیهانو لەکۆتاییدا شوێنی ڕاستەقینەی شەڕەکە دۆزرایەوە، کەدەکەوێتە ناوچەی (بەردەڕەش)ی سەر بەپارێزگای دهۆک.

تیمێکی زانکۆی قوبرسی یۆنانی

پرۆفیسۆری یاریدەدەر د.محەمەد عەبدوڵا کاکەسوور ڕاگری بەشی مێژووی کۆلێژی ئەدەبیاتی زانکۆی سەلاحەدین بەکوردستانی نوێی ڕاگەیاند: پێشتر لەسەرچاوە مێژووییەکاندا باس لەو شەڕە کرابوو، کە لەنزیک هەولێر ڕوویداوەو بەم دواییانە تیمێکی زانکۆی قوبرسی یۆنانی هاتنە هەولێرو سەردانی بەشەکانی شوێنەوارو مێژوو و جوگرافیای زانکۆی سەلاحەدینیان کرد، بۆ دۆزینەوەی ناوچەی ڕاستەقینەی شەڕەکە، دوای چوونیان بۆ ناوچەی بەردەڕەش، بۆیان دەرکەوت شوێنی شەڕەکە دەکەوێتە نزیک قەزای بەردەڕەش، بەدووری 90 کیلۆمەتر لەشاری هەولێر.

شەڕێکی جیهانییە

وتیشی: «دوای سەردانی تیمە قوبرسییەکە، لەئایندەدا کاری هەڵکۆڵینی شوێنەواریی تێدادەکرێتو گرنگی بابەتەکە لەوەدایە، کەشەڕی (ئەربێلا) شەڕێکی جیهانییەو هەر کەسێک مێژووی ئەسکەندەری مەکدۆنی بخوێنێتەوە، کەیەکێکە لەسەرکردە هەرە بەناوبانگەکانی یۆنانو جیهان، لەڕێگەی ئەوەوە ناوی (ئەربێلا) واتا هەولێری ئێستا دەبیستێت، لەو ڕووەشەوە دەتوانین بڵێین هەولێر شارێکە ناوبانگێکی جیهانیی هەیە، کەئێستا لەچەندین شاری جیهاندا ناوی هەندێک شوێنی گشتی بەناوی (ئەربێلا)وە ناوناوە».

ناوچەیەکی فراوانو دەشتایی گونجاو:

سەبارەت بەوەی کە لەپێشوودا لەپەرتووکەکاندا شوێنی شەڕەکەی (ئەربێلا) یان (گۆگامێلا) لەچەند ناوچەیەکی جیاجیای پارێزگای هەولێردا دەستنیشان دەکرا، د.محەمەد ڕایگەیاند:

ئێستا بۆمان دەرکەوت شوێنی شەڕەکە لەڕاستیدا لەناوچەی بەردەڕەش بووە، نەوەک شوێنی تر کەسەرچاوە مێژووییەکانی یۆنانو ئێرانی کۆن دیاری دەکەن،

وتیشی: «دوای هاتنی تیمە قوبرسییەکە، زانیارییە مێژووییەکان هەموویان یەکدەگرنەوە بەوەی شەڕەکە لەنزیک ناوچەی بەردەڕەش بووە، کەناوچەیەکی فراوانو دەشتایی گونجاوبووە، بۆ ڕوودانی ئەو جەنگە گەورەیە، هەروەها تیمێکی ئێمەش لەبەشی شوێنەوارو جوگرافیا چووبووینە ئەو شوێنە».

لە ٣٣١ ی پێش زایین ڕوویداوە

ئاماژەی بەوەشکرد: هەر بۆ ڕوونکردنەوەی شوێنی شەڕەکە، ڕۆژی ٢٧-٢-٢٠١٤، لە وۆرک شۆپێکدا کەئەندامانی تیمە قوبرسییکە پشت بەستوو بەبینینی خۆیان لەکوردستانو سەرچاوە کۆنو تازەکانی یۆنان، بڕوای وابوو کە ئەو شەڕە لەو ناوچەیەدا ڕوویداوە، بۆیە ئێستا ڕاستی شوێنی شەڕەکە یەکلایی بۆتەوە.

ڕوونیشیکردەوە: ئەو شەڕە یەکەم جەنگە کەتێیدا ڕۆژئاوا دەسەڵاتی بەسەر ڕۆژهەڵاتدا چەسپاوە، کەپێشتر هێزە گەورەکانی عیراقو میسرو ئێرانی کۆن، گەورەترین هێزبوون لەسەر ئاستی جیهاندا، بەڵام دوای ئەو جەنگە کە لە٣٣١ی پێش زایین ڕوویدا، ئەسکەندەری مەکدۆنی سەرکەوتنی بەدەستهێنا، بۆیە دەتوانین بڵێین کە لەدوای ئەو شەڕەوە، ڕۆژئاوا جۆرە زاڵبوونێکی بەسەر ڕۆژهەڵاتدا پەیداکردو بووە هۆی تێکەڵبوونی هەردوو شارستانێتییەکە، لەو مێژووەشەوە ئەسکەندەری مەکدۆنی توانی ئێران داگیربکاتو بەرەو هیندستان بچێتو زۆربەی ناوچەکانی کۆنی جیهان داگیر بکات.وتیشی: «بەگوێرەی سەرچاوە مێژووییەکان، لەو شەڕدا بەلایەنی کەمەوە ١٠٠ هەزار سەرباز لەسوپاکەی داریوشی فارس هەبووەو هەندێکیش دەڵێن ٢٠٠ هەزار سەربازو هەرچەندە سوپاکەی ئەسکەندەری مەکدۆنی کەمتر بووە، بەڵام تەکنیکی سوپای یۆنانییەکەی ئەسکەندەر باشتربووە، ئەوەش دەوترێت داریوش لەوە ترساوە کە لەهەر کاتێکدا هێرشی بکرێتە سەر، بۆیە چەند شەوێک لەسەر یەکتر ڕێگەی بەسەربازانی سوپاکەی نەداوە بخەون، بۆیە سەربازەکانی زۆر ماندووبوون، بەڵام ئەسکەندەر ڕێگەی بەسوپاکەی داوە بخەون، لەبەرئەوە سوپاکەی ئەسکەندەر پشووی تەواویان وەرگرتووە، ئەوەش هۆکارێک بووە بۆ سەرکەوتنی ئەسکەندەر، هۆکارێکی تریش بۆ لێهاتوویی ئەسکەندەر لەبەڕێوەبردنی جەنگەکە دەگەڕێتەوە، کەتوانیویەتی بەژمارەیەکی کەمی سوپاکەیەوە، سەرکەوتن بەدەستبهێنێت».

بڕوانە ل ٤

پاشماوەی وێنەیەك لە مێژو(جەنگی گۆگامێلا) ساڵی ٣٣١پ.ز

٩٠كیلۆمەتر لەهەولێرەوە دووره

هەر سەبارەت بەباتەكە، د.زێدان برادۆستی سەرۆكی بەشی شوێنەوار لەزانكۆی سەلاحەدین كەخۆی سەردانی ناوچەی بەردەڕەشی كردووە، دەڵێت: «بەپێی ئەو نووسراوو بەڵگەو دەستنووسانەی یۆنانییەكان، كەپرۆفیسۆرەكانی زانكۆی قوبرسی یۆنانی بۆیان ئاشكراكردووین، دەڵێن شوێنی شەڕی (ئەربێلا) یا (گۆگامێلا) ٩٠ كیلۆمەتر لەشاری هەولێرەوە دووره، بەو پێیەش بێت،٩٠ كیلۆمەتر بەهەرلایەكی شارەكەدا بڕۆین ئەو دوورییە دەبێت، بەڵام لەهەمانكاتدا سەرچاوەكانی فارسە ئەخمینیەكان دەڵێن، ئەو شاخەی كەئێستا بەشاخی (مەقلوب) ناونراوە، سوپاكەی ئەسكەندەرو داریوش-یش بەر لەگەیشتنیان بۆ رووباری (گۆمەل- زێی گەورە)و رووباری (خازر) لەو شاخەوە تێپەڕیوونو چوونەتە ناوچەی (تەل گۆمەل)ی ئێستای بەردەڕەش، كە لەو شوێنە دەشتاییەكی گەورە هەیەو لەوانەیە درێژییەكەی ١٠كیلۆمەتر زیاتر بێتوپانییەكەشی ٥-٧كیلۆمەتر زیاتر بێت».

گوندی تەل گۆمەل

وتیشی: «دەوترێت پێشتر شوێنەكە جەنگەڵستانو باخ بووە، بەڵام داریوش پێش ئەسكەندەر گەیشتۆتە شوێنەكەو هەمووی بۆ جەنگەكە تەختو ئامادە كردووە، لەگەڵ ئەوەی سەرچاوە یۆنانییەكان تەئكیددەكەنەوە كەئەسكەندەر لەگەیشتنی بەو شوێنەدا لەشاخی مەقلوب، لەڕووی دواوەی كوردستان هاتووەو لەشەودا لەڕووی ئەندازەی سەربازییەوە خۆی كۆنترۆڵی ناوچەكەی كردووەو زانیویەتی شوێنی سوپای فارسەكان لەكوێیە، بۆیە ئەو بەڵگانە بوونەتە بەڵگەیەكی زانستی بۆ ئەوەی ئێمە پشت بەستوو
بەوەی، كەشەڕی ئەربێلا لەگوندی (تەل گۆمەل)ی ئێستا روویدابێت».

راشیگەیاند: ناوچەكە شوێنێكی زۆر بەرفراوانە، بۆیە كاری هەڵكۆڵین بۆ دۆزینەوەی كەلوپەلی سەربازی ئەو دوو سوپایە ئاسان نییە، بەڵام لەوانەیە هەندێك ئامێری پێشكەوتووی كنەو پشكنین كار ئاسانیمان بۆ بكەن، بۆ دۆزینەوەی هەندێك پارچەی چەكی وەك رمو سەری رمو تیرو ئەو كەلوپەلە سەربازییانەی لەو شەڕەدا بەكارهاتوونو لەدوای سەربازەكان بەجێماوە، كەمادەی ئاسنیان تێدایە، بەڵام تائێستا هیچ هەڵكۆڵینیكی بۆ نەكراوە.

لەگەڵ ڕێزدا بەدەسكارییەوە وەرگیراوە

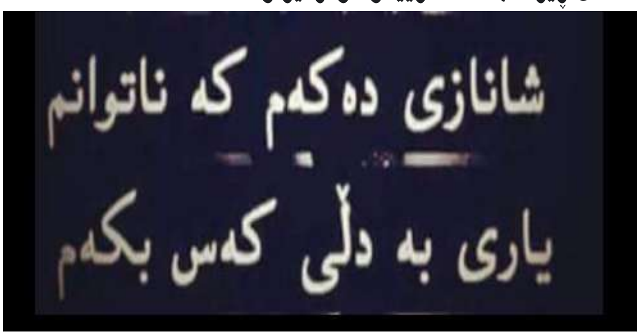

گریان هۆكارێكە بۆ دابەزاندنی كێشی لەش

بەپێی گوتەی پسپۆرانی بواری تەندروستی ئەو فرمێسكەی لە چاو دروست دەبێت پێویست ناكات رێگای لێبگیریت و بوەستێندرێت چونكە ئەو فرمێسكانە دەبنە هۆی كەمكردنەوەی كێشی زیادەی لەش.

بەپێی زانیارییەكانی سایتی (ریمیدی دەیلی) هەستە توند و زۆرەكان كە روبەروی كەسەكان دەبێتەوە وەك خەمباری رێژەی كۆرتیزۆڵ لە لەشدا زیاد دەكات و زیادبونی ئەم هۆرمۆنەش دەبێتە هۆی زۆربونی چەوری دەوری كەمەر، بەڵام ڕشتنی فرمێسك رێگە لە كۆبونەوە و زیادبونی ئەو چەورییە دەگرێت، لەبەر ئەوەی گریان هاوكاری نەهێشتنی هۆرمۆنی هیلاكی دەدات و هەمو جۆرە ژەهراویبونێك لە لەشدا كەمدەكاتەوە.

پسپۆڕان شیدەكەنەوە كە لەشی مرۆڤ سێ جۆر فرمێسك بەرهەم دەهێنێت، یەكەمیان ئەو جۆرەیە كە بەهۆی بەركەوتنی شتێك بۆ چاوەكان دروست دەبێت وەك كاریگەریەكانی ژینگە وەك تەپ و تۆزو دوكەڵ. پسپۆڕان شیدەكەنەوە كە لەشی مرۆڤ سێ جۆر فرمێسك بەرهەم دەهێنێت، یەكەمیان ئەو جۆرەیە كە بەهۆی بەركەوتنی شتێك بۆ چاوەكان دروست دەبێت وەك كاریگەریەكانی ژینگە وەك تەپ و تۆزو دوكەڵ.

جۆری دووەمی فرمێسك لە ئەنجامی وشك بوونەوەی چاوەكان یاخود بۆ پارێزگاریكردن لە چاوەكان دروست دەبن.

ویلیام فرای، پسپۆڕی بواری زانستی كیمیای زیندەوەران شیدەكاتەوە كە جۆری سێیەمی فرمێسك ئەو فرمێسكەیە كە لە ئەنجامی هەستەكانەوە دروست دەبن، ئەم جۆرە فرمێسكانە تەنها لە ئاو پێك نایەن بەڵكو دەبنە هۆی كەمكردنەوەی هۆرمۆناتی هیلاكی و لە كۆتاییشدا لەناویان دەبات و دەبێتە هۆی ئارام بونەوەی دەرون و دابەزاندنی كێش.

شێرکۆ بێکەسی شاعیر یەکێکە لەو کەسانەی لە دەستپێکی شیعر نوسینەوە یاخی بوو لە کلتور و دەسەڵات و هەموو ئاینەکان لە پێناو نیشتیمانەکەی

هۆشیارجەمال

مرۆڤ لەپاش لەدایک بوون و گەشەکردنی سەرجەم جەستەی و هزری سۆز و خۆشەویستی بۆ ئەوپارچە زەویە یان ئەوخانووە هەیە، کە لەسەری دەژی، ئەم خۆشەویستە لەو کاتەوە دەست پێدەکات کە دایک و باوک ڕۆڵ دەگێرن و بەردەوام دەبن لە پەیوست بوونیان بەو خانوە یان ئەو ناوچەیەی تێدا دەژین وئامادە نابن هەروابەئاسانی بەجێبهێڵن.

ئەگەر ئەم تێگەیشتنە بە شێوەیەکی گەورەتر ببینین ئەوا بۆمان دەردەکەوێت، کەمرۆڤ سۆز و خۆشەویستی بێ سنوری هەیە بۆ ئەو نیشتیمانەی کە دەژی تێدا و لێی پەروەردە بووە، وهەردەم هەوڵی پاراستنی داوە لە هێرشی دوژمنان، ئەم خۆشەویستیە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر جیاوازە ڕەنگە کەسێکی سەرمایەدار بە وەگەرخستنی سەرمایەکەی لە وڵاتەکەی خۆیدا خۆشەویستی خۆی بۆدەربڕێ، یان مێژوونوس و شوێنەوارناسان بە گەڕان و ئەنجامدانی توێژینەوەکانیان لە سەر ڕوداوەکان و شوێنەوارە مێژوویەکان لە پێناو هەواڵدان بۆ پاراستنی کەلەپوری وڵاتەکەیان خۆشەویستیان دەربڕن.

شاعیران و نوسەران وئەدیبان نوسەرانی کورد هەرلە ئەحمەدی خانی و حاجی قادری کۆیی ونالی و گۆران و شێخ نوری شێخ ساڵح و چەندانی تر هەریەکەیان لە ڕێگای توانا ئەدەبیەکەیانەوە خۆشەویستیان بۆ نیشیمانە کەیان دەربڕیوە، ئەگەر چی توشی گرتن و زیندانی کردنیش بوبێت، بەڵام بەردەوام بوون و پەیامی خۆیان گەیاندوە،

شێرکۆ بێکەسی شاعیر یەکێکە لەو کەسانەی لە دەستپێکی شیعر نوسینەوە یاخی بوو لە کلتور و دەسەڵات و هەموو ئاینەکان لە پێناو نیشتیمانەکەی. ئەو شاعیرە گەورەیە لە تەنیشتی چرایەکی گەشەوە گەورە بووە کە ئەویش شاعیری نیشتمان پەروەر فایەق بێکەسی باوکی بوو، کە یەکێک بوو لەڕۆشنبیرە هەرە دیارەکانی کورد لە نیوەی یەکەمەی سەدەی بیستەم ، کە لە تەمەنێکی کورتدا هەرلە پیشەی مامۆستایەکەیەوە تا شاعیرەیە کەی کە بە شیعرە نیشتمان پەروەریەکانی هەموو نیشتمان پەروەرانی هاندە دا کە ستەمکاری لە دەسەڵاتی سیاسی قبوڵنەکەن. شێرکۆبێکەس کە بە دیوانی تریفەی هەڵبەست لە ساڵی ١٩٦٨دەستی پێکرد، هەرلەسەرەتاوە نیشتمانی وەک مەعشوقێک بینیوە بە چەندین شێوە فۆرمی جیاواز لەگەڵ بەرەو پێش چوونی شیعری کوردی دۆزی نەتەوەی کورد و ئەوکارەساتانەی بەسەریدا هاتوون ، بەردەوام بووە لە خزمەت و نوسین بە درێژای چل ساڵ کە لوتکەی خۆشەویستی بۆ نیشتیمان و گەلەکەی لە گۆڕستانی چراکان و دەربەندی پەپولە و خاچ ومار وڕۆژمێری شاعیرێکدا ڕەنگی داوەتەوە، بەڵام لە دوای سەرکەوتنی شۆڕش لە باشوری کوردستان وبەدی نەهاتنی بە شێک لە مافەکانی خەڵک هەنگاو بە هەنگاو شیرکۆ لە مەعشوقەکەی دورکەوتەوە کە نیشتمانە. سەرەتای ڕەخنەی شێرکۆ بێکەس لە دەقی واڵای کورسیەوە دەستی پێکرد ودواتر لە کتێبە شیعری ملوانکە و هەروەها هەست و نەست درێژەی پێدا تا لە ساڵی ٢٠١١ لە دەقی واڵای ئیستا کچێک نیشتنمانە دا بە تەواوی ڕەنگی دایەوە و گەیشتە لوتکە. ئێستا کچێک نیشتمانە یاخی بوونێکی ناوازە و جیاواز بوو لە ڕابردووی شاعیرخۆی گومان کردن بوو لە هەموو بەرهەمەکانی پێشوتری شێرکۆ لە بەرهەمە نیشتمانیەکانی تری! شێرکۆ لە نێوان بێدەنگ بوون لەبەرامبەر ئەو نادادپەروەریەی هەیەو و بەرگری کردن لە گەنجانی ماف خوراو دووهەمیانی هەڵبژارد.

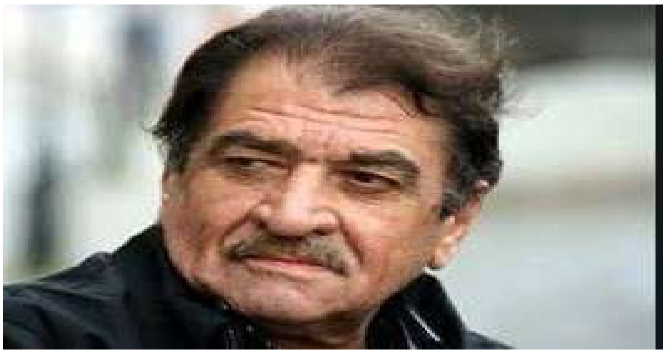

لە بیرمە لە ساڵی ٢٠١١ کە شێرکۆ بێکەس داوای کرد، پێش ئەم بەرهەمە پێش ئەوەی بڵاو بکرێتەوە وەک کتێب بەشێوەی دەنگ و ڕەنگ لە کۆڕیکدا بۆ ئەدەب دۆستان و گوێگران بخوێنێتەوە، بەڵام لایەنی پەیوەندیدار ڕێگەیان نەدا بە هۆی باری ئەمنی ئەودەمە کۆڕەکەی بکات. بۆیە شێرکۆبێکەس بڕیاری دا لەیەکێک لە ژێر زەمینەکان بەرهەمەکەی بخوێنێتەوە وەک ناڕەزایی دەربڕینێک، دەقی واڵای ئیستا کچێک نیشتمانە بەشێکی یەکەمی بەرۆژمێری کورێکی گەنجی تەمەن نۆزدە ساڵە کە باس لە ئازارو گرفتەکانی خۆی دەکات لە ماوەی حوکمرانی کورد خۆیدا و دەڵێت:

من ناوم(کامەرانە)
یەکەم درۆی نوساو بەجەستەی خۆمەوە ناوەکەی خۆمە
هەروەک ئەوەی دڕدۆنک ناوی (دڵنیا) بێ و (قاقی)ناوی دارستان بێت. شیرکۆ لەم بەرهەمەیدا دەبێتە زمانحاڵی زۆربەی باڵندە وگیانلەبەرەکان دەبێتە گەروی هاواریان ،دەڵیت:
من ناوم کیسەڵە
ئەوەچەند ساڵە لەم گوێ گۆمە حەماڵی ئەکەم
ئائەو کونەش ماڵەکەمە.
بەڵام دوێنێ چەند قاچێکی نیشتمانم لێ پەیدابوون
تورە و ترۆ.. بەنوکە شەق هەتا ئەو خوارەیان بردم..

لەم کتێبە دا چیتر نیشتمان ئەو دایکە میهرەبانە نییە، کە منداڵەکان لەدەوری کۆببنەوە و بەدادپەروری ژەمە خۆراکێک دابەش بکات بە سەریاندا چونکە نیشتمان بە دەست کۆمەڵێک کەسەوە تەواو هیلاک و ماندووە ڕۆژانە ئازار دەدرێت و دەشت ودۆڵ ورووبارەکان هەمووی دابەش کراوە تەنانەت مەتریش دێتە گۆ و دەڵێت:

من ناوم(مەترە)
مەتری ئەرز پێوان بێزارم بێزار
ئەوە چەند ساڵە کۆمەڵە دەستێکی نیشتمان
لە بناری ئەوشاخەوە هەتا ناوشارئەمکەنەوە و ڕامەکێشن
جاری واهەیە من چەندین جار تەواو ئەبم
بەڵام ئەوان ئەرزەکانیان تەواو نابێ!

شاعیر بەم زمانە ڕەخنەیە بەردەوام دەبێت تا لە بەشی دووەمدا لە جیاتی کوردستان کچێک دەکاتە نیشتمانی خۆی بەناوی (ڕۆزانا) ئەم کچە لە چاوی شاعیردا پرچە ڕەشەکانی مەراقی دایکێتی ڕەنگی پێستی لە جۆگەلەی بەرهەتاو دەچێت و دەستەکانی لە دەستی بەفری قەسیدە.

بروانە ل 6

تەنها ڕێژەی لە سەدا ١٨ی کوردانی باکور دەتوانن بە کوردی بنووسن و بخــــوێننەوە
لە کاتێکدا مشتومڕەکان سەبارەت بە خوێندنی بە زمانی دایک لە تورکیادا بەردەوامی هەیە

پاشماوەی ل 5

دانیشتن لە کەناری ئەو وەک دانیشتە لای ڕووبار هەرچی ئازار و ناخۆشی وسەختی نیشتمانە ڕۆزانا بە جوانی ولێبوردەی وخۆشەویستی لە بیری دەباتەوە،ودەڵێت؛

من ئەوەتەی ئەو کچەم ناسیووە
ئەوەتەی بارانی پرچی ئەو لێم ئەدا
بووم بە شاعیری ئاو
وناوبەناو نم نم ئەنوسم و
هەندێک جاریش لێزمە بەخوڕ!
پێستی نازداری ڕۆزانا لە گەواڵە هەورئەچێ
ڕەنگ برۆنزیی هەمووجارێ
کەسەرنجم لە هەوری شان ومل ئەدا
ئیتر بارانی پەخشان و
خەون و ئاواز بەسەر مندا دائەڕژێ..

تەنها ڕێژەی لە سەدا ١٨ی کوردانی باکور دەتوانن بە کوردی بنووسن و بخوێننەوە لە کاتێکدا مشتومڕەکان سەبارەت بە خوێندنی بە زمانی دایک لە تورکیادا بەردەوامی هەیە، ناوەندی توێژینەوەی ڕاوێست توێژینەوەیەکی سەبارەت بە زمانی کوردی ئەنجامداوە و تێیدا دەری دەخات کە ڕێژەی ئەو کەسانەی دەتوانن بە زمانی کوردی بنووسن و بخوێننەوە لە ئاستێکی نزمدایە. بە پێی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە تەنها ڕێژەی ١٨ لە سەدی کوردەکان دەتوانن بە زمانی کوردی بنووسن و خوێننەوە، وە خواست لەسەر خوێندن بە زمانی کوردی بۆ لە سەدا ٨٠ زیادی کردووە. ناوەندی توێژینەوەی ڕاوێست توێژینەوەیەکی سەبارەت بە ئاستی زمانی کوردی لە تورکیا ئەنجامدا. توێژینەوەکە لە شارەکانی دیاربەکر، ماردین، وان و ئورفا ئەنجامدرا و تێیدا چاوپێکەوتنی ڕاستەوخۆ لەگەڵ ٦٠٠ کەسی تەمەن ١٨ بۆ ٣٠ ساڵ ئەنجامدرا. لە چوارچێوەی توێژینەوەکەدا چەند پرسیارێک لە بەشداربووان دەکرا و وەڵامیان لێ وەردەگیرا. یەکێک لە پرسیارەکان بریتییە بوو لە "تا چ ئاستێک زمانی دایکت دەزانیت؟"، تەنها ڕێژەی ١٨ لە سەدی بەشداربووان لە وەڵامدا وتبوویان "هەم دەتوانم قسەی پێ بکەم و هەم بنووسم و بخوێنمەوە"، لە کاتێکدا ڕێژەی ٢٦ لە سەدیان لە وڵامدا وتبوویان "دەتوانم قسە بکەم بەڵام ناتوانم بنووسم و بخوێنمەوە"، و ڕێژەی ٢٤،٥ لە سەدیان لە وڵامدا وتبوویان "تێدەگەم بەڵام زۆر ناتوانم قسەی پێ بکەم"، و ڕێژەی ١٧ لە سەد وتبوویان "کەمێک تێدەگەم بەڵام هیچ ناتوانم قسەی پێ بکەم"، و ڕێژەی ١٤،٥ لە سەدیان وتبوویان "هەندێک وشە دەزانم یاخود هیچ نازانم". یەکێکی دیکە لە پرسیارەکان بریتییبوو لە "تا چ ڕادەیەک لەگەڵ هاوڕێکانت بە زمانی کوردی قسە دەکەیت؟"، ڕێژەی ١٥ لە سەد بە "زوو زوو"، و ٢٨ لە سەد "ناو بە ناو"، و ٤٠ لە سەد بە "بە دەگمەن"، و ١٧ لە سەد بە "هیچ قسەی پێ ناکەم" وەڵامیان داوەتەوە.

لە ڕاپرسییەکە تەنها ڕێژەی سێ لە سەدی بەشداربووان ناڕازی بوون لە خوێندن بە زمانی دایک، لە کاتێکدا ڕێژەی ٨٤ لە سەدی بەشداربووان داوایان دەکرد خوێندن بکرێت بە زمانی دایک، و ڕێژەی ١٣ لە سەدی بەشداربووانیش پێیان وابوو دەبێت زمانی دایک بە جیا فێر بکرێت.

دکتۆر "ڤیکتۆر فرانل" یەکێک بوو لەو کەسە دەگمەنانەی لە زیندانی نازیەکان و مرۆڤ سوتاندن و خنکاندن بە غاز ڕزگاری بووە؛ نامەیەکی ئاڕاستەی تەواوی مامۆستایانی جیهان کردوو تیایدا نووسی:

* چاوەکانی من شتگەلێکیان بینی،
کەنەدەبوو چاوی هیچ مرۆڤێک بیبنێ
من ژورەکانی گازم بینی
کە لەلایەن بەتواناترین ئەندازیارەکانەوە نەخشەی کێشرابوو...
من پزیشکە لێهاتووەکانم بینی،
کە بەسادەیی منالە بێ تاوانەکانیان
ژەهرخوارد دەکرد...
پەرستارە شارەزاکانم بینی،
کە بە یەک دەرزی ژیانیان
لەمرۆڤەکان دەسەندەوە...

من دەرچووەکانی زانکۆم دەبینی کەبەبێ سڵکردنەوە مرۆڤەکانیان دەسووتان و بە ئاگریان دەسپاردن...هەموو ئەمانە منیان سەبارەت بەخوێندن و فێرکردن دودڵ کرد!

داواتان لێدەکەم کە هەوڵ بدەن لەپێش ئەوەی خوێندکارەکانتان بکەن بە دکتۆر، یان ئەندازیار بیانکەن بەمرۆڤ و مرۆڤسازی بکەن...بۆئەوەی ڕۆژێک نەبن بەدڕندە و جانەوەرێکی نەخۆشی خوێنەواری زیرەک! بوون بە پزیشک یان ئەندازیار کارێکی زۆر دژوار نییە، هەموو کەس دەتوانێت بەچەند ساڵێک هەوڵ و کۆشش پێی بگات، خوێندکارەکانتان فێر بکەن، کە باشترین و گەورەترین سەرمایەی هەریەکێک لەوان (مرۆڤ بوونە)، کە بەهیچ بڕوانامەیەکی خوێندن لە جیهاندا بەراورد ناکرێت..بۆیە دەڵێم با پەروەردە پێش فێرکردنبێت.

تەمەنی ڕاستەقینەی زەوی دەزانیت؟

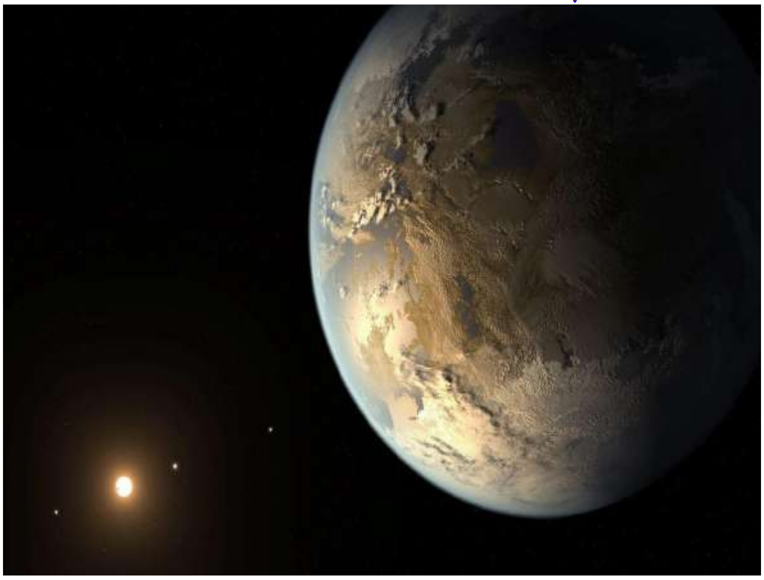

بەپێی لێکۆڵینەوە کۆنەکان کە دەربارەی تەمەنی زەوی ئەنجام درابون، دەگوترا تەمەنی زەوی (13.7) ملیار ساڵ دەبێت، بەڵام بەپێی نوێترین لێکۆڵینەوە دەرکەوتووە تەمەنی زەوی لەو ژمارەیە کەمترە.

بەپێی هەواڵێکی ئاژانسی (ئەسۆشیەیتد پرێس) زانا ئەڵمانییەکان شێوازێکی تەواو نوێ و جیاوازیان بۆ زانینی تەمەنی زەوی بەکارهێناوە. زاناکان رایدەگەیەنن ئەو ڕێگا جیاوازانەی پێشتر بۆ زانینیساڵەکانی تەمەنی زەوی بەکاردەهاتن، دەیگەیاندنە ژمارەی هەڵە. پێشتر بە (یاسای هابڵ) کارکراوە کە پێک دێت لە دیاریکردنی تێکڕای فراوان بونی گەردوون بە خێرایی، بەڵام بە بەکارهێنانی شێوازی نوێی و جیاواز زاناکان گەیشتونەتە ئەو دەرئەنجامەی کە تەمەنی زەوی (11.4) ملیار ساڵە ئەو ژمارانەی پێشتر گوتراون ڕاست نین و ورد نەبوون.

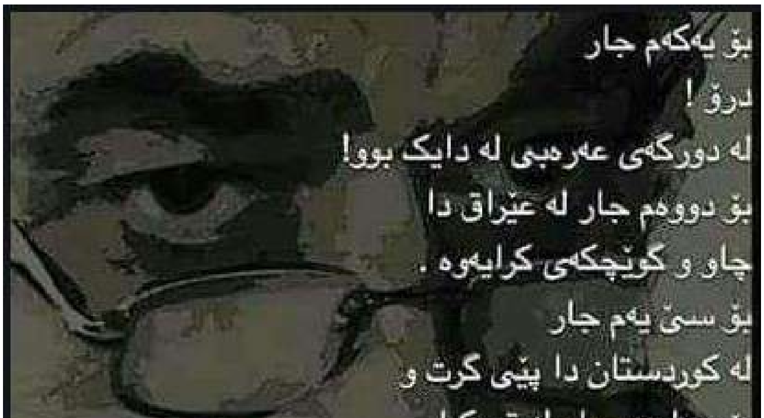

دکتۆر "ڤیکتۆر فرانل" یەکێک بوو لەو کەسە دەگمەنانەی لە زیندانی نازیەکان و مرۆڤ سوتاندن و خنکاندن بە غاز ڕزگاری بووە

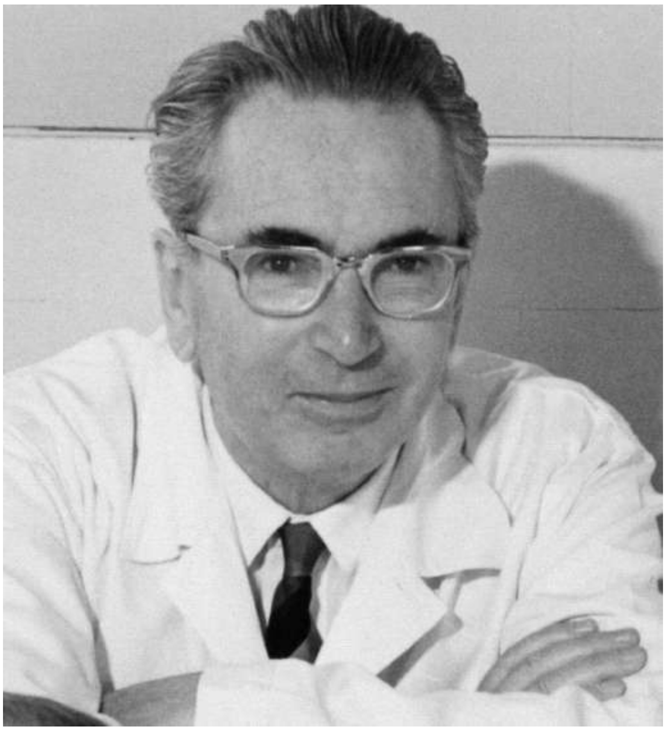

دکتۆر "ڤیکتۆر فرانل" یەکێک بوو لەو کەسە دەگمەنانەی لە زیندانی نازیەکان و مرۆڤ سوتاندن و خنکاندن بە غاز ڕزگاری بووە؛ نامەیەکی ئاڕاستەی تەواوی مامۆستایانی جیهان کردوو تیایدا نوسی:

* چاوەکانی من شتگەلێکیان بینی، کە نەدەبوو چاوی هیچ مرۆڤێک ببینێ، من ژورەکانی گازم بینی، کە لە لایەن بە تواناترین ئەندازیارەکانەوە نەخشەی کێشرابوو... من پزیشکە لێهاتووەکانم بینی، کە بەسادەیی منالە بێ تاوانەکانیان ژەهرخوارد دەکرد... پەرستارە شارەزاکانم بینی کەبە یەک دەرزی ژیانیان لەمرۆڤەکان دەسەندەوە... من دەرچووەکانی زانکۆم دەبینی کەبەبێ سڵکردنەوە مرۆڤەکانیان دەسوتان و بە ئاگریان دەسپاردن... هەموو ئەمانە منیان سەبارەت بەخوێندن و فێرکردن دودڵ کرد! داواتان لێدەکەم کە هەوڵ بدەن لەپێش ئەوەی خوێندکارەکانتان بکەن بە دکتۆر، یان ئەندازیار بیانکەن بە مرۆڤ و مرۆڤسازی بکەن...بۆئەوەی ڕۆژێک نەبن بەدڕندەو جانەوەرێکی نەخۆشی خوێنەواری زیرەک! بوون بە پزیشک یان ئەندازیار کارێکی زۆر دژوار نییە هەموو کەس دەتوانێت بەچەند ساڵێک هەوڵ و کۆشش پێی بگات، خوێندکارەکانتان فێر بکەن کە باشترین و گەورەترین سەرمایەی هەریەکێک لەوان (مرۆڤ بوونە)، کە بەهیچ بڕوانامەیەکی خوێندن لە جیهاندا بەراورد ناکرێت..بۆیە دەڵێم با پەروەردە پێش فێرکردنبێت.

ڕۆڵی ژن لە بزووتنەوەی ڕزگاری خوازی نەتەوەیی دا... نووسینی: بەیان کەریمی

بەشی یەکەم

لێکۆڵینەوەی فێمێنیستی لە سەر ناسیۆنالیزم و ژن بوارێکی نوێیە کە دەست پێکردنی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی دوای ١٩٨٠کان. لەم بوارە دا فێمێنزم هەوڵی داوە کە لە ڕوانگەی خۆیەوە نەقش و کاریگەری ناسیۆنالیزم لە سەر ژن پێناس بکات. هەر چەند زۆربەی ئەم لێکۆڵینەوانە پەیوەندی ڕاستە وخۆی بە وڵاتانی ڕۆژ ئاوا و تایبەتمەندیەکانی ئەم وڵاتانەوە هەیە، بە لاَم هاو کات وەک دەبینین (لەم بانەتەدا) لە سەر وڵاتانی دیکەش بەهەمان شێوە کاریگەری وەک یەک چووی هەبووە. بە وتەیکی دیکە، ئەگەر چی ناسیۆنالیزم بە پێ شوێن و مێژووی تایبەتی خۆی پرۆژە و دیسکۆرسی تایبەتی خۆی بە ڕامبە ر بە ژن هەیە، بەڵام هاو کات خاڵێ هەرە هاوبە شیشی هەیە. بۆ نموونە، لە ڕوانگەی فێمێنیزمە وە، ناسیۆنالیزم لە پرۆژە و دیسکۆرسەکانی خۆیدا ڕۆڵی ژن لە کۆمەڵگا و بنەماڵەدا بە جێندەر دەکات (ڕۆڵی ژنانە و پیاوانە)، و پەیوەندی نایەکسان لە نێوانی ژن و پیاودا دادەڕێژێ. بە گشتی پرۆژە و دیسکۆرسەکانی ناسیۆنالیزم بە پێچەوانەی بە ڕژەوەندی ژنە، کە تەنیا ژن بە قازانجی بنەمای پیاوسالاری و نەتەوە بە کار دەهێنێ و شەرعیەت دەدات بە ژێر دەستییان. بەپێی ئەم ڕوانگەیە، ناسیۆنالیزم کە لە قووڵایی پرۆژەی مودێرنیەت سەرچاوە ی گرتووە، نەتەوەی بە گشتی بە دوو بەش دابەش کردووە: بە شی 'گشتی' و بەشی 'خسووسی'. لە ژێر ئەم پێناسەدا پیاو ئەرکی بەشی گشتی پێسپێردراوە (کە بریتە لە سیاسەت، لۆژیک، بواری گشتی و دەرەوەی ماڵ بە گشتی) ژنیش ئەرکی بواری خسووسی پێسپێردراوە (کە لە لە چوارچێوە ی سروشت دا کاروباری خسووسی بنە ماڵی پێ سپێردراوە). ژن لەم چوارچێوەدا وەک بەرهەم هێنە ری بایە لۆژی و کەلتووری نەتەوە چاوی لێ کراوە و ئەرکەکانی لەم چوارچێوەدا پێناس کراوە. ڕەخنەگری فێمێنیست ئاماژە بەوە دەکات کە کاتێ ژن لە چوارچێوەی ئەم قاڵبەدا پێناس کرا، ئیتر نەتەنیا جەستەی ئەو، بە ڵکوو تە واوی بوونی ژن دەخرێتە ژێر کونترۆڵ و ژێر پێناسی ناسیۆنالیزم. ناسیۆنالیزم بە پێی پرۆژەکانی خۆی منداڵبوون، پێشگیری لە منداڵبوون، شێوە ی جل و بەرگ پۆشین، هەڵسوو کەوتی ڕۆژانە و زۆر شتی دیکەی بۆ ژن پێناس کرد و بەسەریدا سەپاند. بە وتەیەکی دیکە، پرۆژە و دیسکۆرسە جیاوازەکانی ناسیۆنالیزم، لە بەشە جیاوازە کانی جیهاندا ژنی ناچار کردووە کە جەستە و ڕەفتاری خۆی بە پێی ویستی ناسیۆنالیزم بگۆڕێ و بگونجێنێ.

ژن و ناسیۆنالیزم لە جیهانی سێهەم

ئەم پێناسەی ناسیۆنالیزم بووە هۆی ئەوەی کە ژنانی وڵاتانی جیهانی سێهەم بڕوانن‌ە پرۆژە و دیسکۆرسی ناسیۆنالیزمەکانی خۆیان و ڕوخساری ڕاستە قینە یان بخەنە ڕوو. لێکۆڵینەوەکانی فێمێنیزم لە جیهانی سێهەمدا ئاگادارمان دەکەنەوە کە چۆن پرۆژە و دیسکۆرسی 'کێشەی ژن' هاتە ناوەندی پرۆژەی ناسیۆنالیستیی وڵاتانی وەک ئێرا ن و تورکیە (لە سەرەتاکانی سەدەی ٢٠دا) ،بۆ نموونە. هاوکات ئەم لێکۆڵینەوانە ئاگادارمان دەکەن کە ئەم پرۆژانە بە هیچ شێوەیک لە سەر قازنج و بۆ ڕزگاری ژن دانەمەزرابوون (بە پێچە وانەی ئیدیعای دامەزرێنەرەکانیان)، بەڵکوو 'کێشەی ژن' پرۆژەیکی ڕوونی بۆرژوازی تازە پێگەیشتووی ئەم وڵاتانە بوو کە دەیویست ژن بە کار بهێنێ بۆ سوودمەندی نەتەوە و لە چوارچێوە ی بیری پیاو سالاریدا داڕێژرابوون. ئەم لێکۆڵینەوانە لە ئاکامدا بۆمان دەردەخەن کە چۆن ژن بە هۆی ئەم پرۆژانەوە لە ژێر دەسەڵاتی پیاو سالاری کۆن و سونەتی 'ڕزگار 'کرا و خرایە ژێر دەستی دەسەڵاتی پیاو سالاری و بنەماڵەی نوێ، کە بناغە کە ی بە پێ ی خەون و ئارەزووی پیاوانەی ئەم جیلە تازە پێگەیشتووە داڕێژرابوو.

لێکۆڵینەوە فێمێنیستیەکان ئەوەمان بۆ دەردەخەن کە 'کەشفی حیجابی' ڕەزا شا و مافی دەنگ دانی گشتی ئەتاتورک پەیوەندێکی نەبوو بە ڕزگاری و ئازادی ژن، بەڵکو بەرنامەیکی داڕێژراو بوو، کە لە لایەن بۆرژوازی تازە پێگەیشتوو لە پێناوی گەیاندنی نەتەوە ساواکەیان بە 'پێشکەوتنی' ڕۆژئاوایی و کردنەوەی بازاڕی سەرمایەداری داڕێژرابوو. بە پێ بۆچوونی ئەو جیلە، ڕۆژئاوا ا بۆیە بە پێشکە وتن گەیشتبوو چونکە ژنەکانیان پێشکەتوو بوون، هەر بۆیە دەبوایە بە پەلە ڕابردووی فیۆدالی بە هەموو چوارچێوە گشتی و خسووسیەکانیەوە (وە ک بنەماڵە) تێک بشکێندرێ و لە سەر شێوە ی ڕۆژ ئاوایی کۆمەڵگایکی نوێ کە دوور بێت لە 'تاریکی و تەوتەحوشی ڕابردوو' دابمە زرێ. بە کورتی بە ڕنامە بەر تەسک و ڕواڵەتیە کانی' کێشەی ژن لەم چە ند خاڵە ی ژێرەوە تێپەڕ نە دەبوون: لابردنی حیجاب، دە نگ دان، دامەزرانی خوێندە واری، هاندانی ژن بۆ کار و پیشە، و لابردنی هەندێ داب و نەریت وەک فرە ژنی و شتی لە و بابەتە– کە بە کورتی کەم و کوڕیەکانیان باس دەکرێت. هەروەک ئاماژەی پێ کرا ئەم پرۆژانە هەندێکیان تەنیا ڕەواڵەتی ببوون بە لاَم هەندێکیشیان بە تە واوی ڕۆڵی ژنی بە پێ ی پێوانە ی پیاوسالاری لە کۆمەڵگە و بنەماڵە دا گۆڕی و بە جێندەری کرد. بۆ نموونە لابردنی لە چکە بۆ دوو مەبەست بوو؛ یەکەم ، بوو بە نیشاندەری ڕوخساری 'شارستانی و هاوچەرخیانەی' نەتە وەی تازە پێ گەیشتوو و دووهەم ،لە خزمەت ئاسان کاری بۆ پرۆژەی مودە ڕنیەتدا بوو. بە هەمان شێوە خوێندەواریش لە پێناو هەندێ پرۆژەی تایبەتدا بوو. بۆ نموونە خوێندە واری دەیتوانی کە ژنی 'نوێ' بار بێنێت کە بتوانێ ماڵدار، منداڵداری و مێرداری بە شێوەیکی 'زانستی' بکات و تایبەتمەندیکانی 'ڕە سەنی نەتە وەیی' کە لە قوتابخانەی نەتەودا فێر دەبوو بۆ جیلی داهاتوو ڕابگوێزێت و هاوکاتیش ژن لە چوارچێوە ی پیاو سالاری فیودالی ڕزگار بکات و بینخاتە ناو بازاڕە هەرزانەکانی کارەوە. هاوکات لێکۆڵینەوە فێمێنیستەکان ئاگادارمان دەکەن کە چۆن پرۆژە و دیسکۆرسی 'کێشەی ژن' لە گشت پەیوەندیەکانی دیکەی ژندا کاریگەری بەرجەستەی هەبوو. بۆ نمونە 'ژنی نوێ' دەبوایە نەک تەنیا هەڵگر و ڕاگوێزەری تایبەتمەندیە مودێرنەکان بێت، بەڵکو هاوکات دەبوایە هەڵگری تایبەتمەندیە 'ڕەسەنیەکانی کەلتووری' نەتەوەیی بێت، واتە هەم 'مودێرن' بێت و هەم 'سونەتی'. بەوتەیکی دیکە هەرچە ند نەتەوی 'نوێ' داوای لە 'ژنی نوێ ' دەکرد کە خوێندەوار و خاوەنی پیشە بێت، بەڵام دەبوایە ئەم خوێندەواری و پیشەیە لە چوارچێوەی ئەخلاق و ڕەفتاری نەتەوەیی تێپەڕ نەبێت و مەترسی نەخاتە سەر 'ژنایەتی' ژن.

بڕوانە ل 9

ژن و بزووتنەوە ی رزگاری خوازی نەتەوە ژێر دەستەکان

هاوکات دەبوایە 'ژنی نوێ' جل پۆشینی، نان خواردن، چوونەدە ر، و گشت رەفتاری رۆژانەی بە پێ پێناسی 'نەتەوەیی ' دابرێژێ. ئەم پێناسە نوێیە ی ژن کە بریتی بوو لە: داوێن پاکی و نەجیبی، خۆ بەخت کەری و خوێندەواری، کەم قسەیی و پاسیڤ بوون، تایبەتمەندیکانی ژنی 'نوێ 'بوون. ئەم ژنە بێ گومان دەبوایە لە گەل 'ژنی کۆن' کە بریتی بوو لە' نەخوێندەوار، ناهوشیار، نەزان، بوختان کەر، شەرانی، زۆربلە، دەنگ بەرز، بێ حورمەت، لە باری سێکسیەوە بێ بەند وبار 'جیا بێتەوە. لە ڕاستیدا ئەمە فشارێکی بێ وێنە و پرۆژەیکی بێ هاوتا بوو. سەرەڕای داسەپاندنی ئەم رەفتارە بەرتەسکانە بۆ ژن، 'بنەماڵەی نوێش' کە بە مۆدێلی بنەماڵی رۆژئاویی 'یەک ژنی' پێک هاتبوو، تایبەتمەندیکەکانی بە تە واوی دژە ژن و لە سە ر کۆنترۆلی تە واوی جنسی ژن دامە زرابوو. بە م شێوە یە بۆرژوازی ناسیۆنالیستی ئە م وڵاتە تازە پێگەیشتوانە 'دواکەوتوویی' خۆیان لە چاوی 'دواکەوتووی' ژنەکانیاندا دەدی وە دەیانویست بە ژنەکانیان قەرەبووی بکەنەوە. بە کورتی پرۆژەی ناسیۆنالیزمی نوێ بۆ 'ژنی نوێ'، پرۆژ ەیکی بە دوور لە چوارچێوەی فێمینیستی بوو. لەم پرۆژە دا بە هیچ شێوەیک باس لە گۆڕانکاری ژێر دەستی ژن لە بنەماڵە و کۆمەڵدا نەکرا، یا خود گۆڕنکاری لە پێوەندیە نایەکسانەکانی نێوان ژن و پیاو دا نەکرا. ئە گە ر چی هەندێ ژن لە چینەکانی سە رەوە ی کۆمەڵگا توانیان لە پرۆژەکانی 'کێشەی ژن' قازانج بکەن، بەڵام زۆر بە ی زۆری ژن لە چینەکانی خوا رەوە و ژنانی سەر بە نەتەوە ژێر دەستەکانی ئە م وڵاتانەوە وە ک کورد هیچ سوودێکیان نەبرد، بە ڵکوو بە بەردەوامی وە ک 'دواکەوتوو' و ئە وانی تر چاویان لێ دەکراو تاوانی ئە وەیان دە خستە سەر شانیان کەبوونەتە هۆی دواکەوتووی گشت نەتەوەکە.

ژن و بزووتنەوە ی رزگاری خوازی نەتەوە ژێر دەستەکان

لێرەدا چەند پرسیار دێتەپێش، یەکەم ئەوەی کە بۆ ژنان کە ئەم روخسارە ی ناسیۆنالیزم دەبینن بەشداری ئەم جووڵانە دەکەن؟ دووهەم، ئایا گشت ناسیۆنالیزمەکان پرۆژە و دیسکۆرسی وەک یەکچوویان هەیە بۆ ژن؟ و سێهەم ئایا مۆدێلێک هەیە کە ژن بتوانێ هەم فێمینیست بێت و هەم لە بزووتنەوەی رزگاری خواز خۆی دا بەشدار بێت؟ لە وەڵامی پرسیاری یەکەم دا، بە پێچەوانە ی ژنی رۆژئاوایی، ناسیۆنالیزم و جووڵانەوەی نەتەوە یی دایمە پە یوە ندی و گرنگی راستە و خۆی بە ژنی نە تە وە ژێر دە ستەکان (وە ک کورد) بووە. ئەزموونی تاڵی ژێر دە ستی، هێرشی بەرفەراوانی سەربازی، دەسەڵاتی دیکتاتۆری رژیمە داگیر کەرەکانی کورد و ستەم و جەنایەتە بێ وێنەکانیان، ژنانی لە هەموو چینە کۆمەڵایەتیەکان هان داوە کە داکۆکی لە بزووتنەوەی رزگاری خوازی نەتەوەکەیان بکەن و بەشداری بن. لەوەڵامی پرسیاری دووهەمدا ،هەروەک ئەم وتارە بە وردی ئامژەی پێ دەکات، ناسیۆنالیزم دیسکۆرس و پرۆژە ی جیاوازی هەیە، بۆ نموونە هەر لە کوردستانی رۆژهەڵاتدا جیاوزیکی فرە لە نێوان دوو حیزبی سە رەکی کۆمەڵە و حیزبی دیموکڕاتدا بەرامبەر بە ژن بەدی دەکرێ . ئەم جیاوازیانە لە راستیدا دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئە و جووڵانەوەیە لە سەر چ بنەمایک پێک هاتبێ و لە چوارچێوە ی چ دیسکۆرسێکدا خۆی پێناس دەکات. بۆ نموونە ئەو رێکخراوانەی کە بە تایبەت سەبارەت بە رۆڵی ژن کارگەری دیسکۆرسی چەپ و شۆڕشی ئۆکتۆبریان لە سەر بوو(بەر لە ستالێنیزم کەمەسەلەی ژن گۆڕاو قوربانی کرا بۆ گەیشتن بە برۆکراسی راشناڵێزمی سۆشیالیستی) ڕەنگدانە وەیکی رزگاری خوازانەی بەرامبەر بە ژن تێیدا بەدی دەکرا. ئەم مۆدێلە بە شێوەیکی بە رفراوانتر باسی لەسەر رزگاری ژن دەکرد.

هەروەها ئەم مۆدێلە کەمتر لە سە ر جیاوازیە ڕۆڵیە (جەندەرڕکانی) ژن و پیاو جەختی دەکرد. بەڵام، دیسانیش ئە م مۆدێلە لە بیری فێمێنیستی بە دوور بوو و کەم وکورێ تایبەت بە خۆی هەبوو (بە و هیوای کە لە داهاتوو دا بتواندرێ کە لێکۆڵینە وەیکی روون لە سە ر کۆمەڵە و حیزبی دیموکرات بکرێت). بەڵام مۆدیلی دووهەم، کە زۆرتر لە سیاسەت و دیسکۆرسی حیزبی دموکراتدا (بۆ نموونە) رەنگی داوەتەوە، بە تەواوی رۆڵی ژنی لە چوارچێوەی خزمەت بە نەتەوە دا پێناس کردووە و بە تە واوی لە سە ر رۆڵی جیاوازی پیاو و ژن لە سیاسەت و کو مەڵدا دامەزراوە. سەرەڕای بەشداری بەرفەروانی ژنان لەم حیزبەدا و خۆشەویستیان بەرامبەری، حیزبی دیموکڕات هەم لە دیسکۆرس و هەم لە پرۆژەکانیدا کەم کاری بێ وێنەی بەرامبەر بە ژن نیشان داوە. سەرەڕای ئەم جیاوازیەی کە باس کرا، بە گشتی هەموو جووڵانەوە رزگاری خوازەکانی نەتەوە ژێر دە ستە کان هە ندێ خاڵی هاوبەشیان هەیە، کە لە خوارەوە دەخرێتە بەر چاو.

لێکۆڵینەوە فێمێنیستیەکان ئاگادارمان دەکەن کە بە گشتی ئەم جووڵانەوانە پێویستی یەکجار سەرەکیان هەیە بە بەشداری ژنان، بە بێ هۆ نیە کە لە دروشمی حیزبی دیموکڕاتدا هێشتاش باس لەوە دەکرێ کە 'بێ بەشداری ژنان سەرکەوتن وە دی نایەت' (ئەم بەشداریە لە ژێر مەرجی پیاو سالاریدا پێناس کراوە). هاوکات ژنانیش لەم کۆمەڵگە ژێر دەستانەدا بە فراوانی دەچنە ناوڕیزی شۆڕش. ئەگەر چی بەشداری لە شۆڕش هەندێ قازانجی سەرەکی هەیە بۆ ژن ؛ ژن دەتوانێ تا رادەیک دیوارە پیاوسالاریەکانی بنەماڵە بڕووخێنێ وبە دژیان بوەستێت، بەڵام (هەروەک لە خوارەوە بە وردی ئامژەی پێ دەکرێت) چوارچێوە ی پیاوسالارانەی شۆڕش رێگری یەکجار زۆر بەر فراوانی هەبووە بۆ ژن.

لێکلینە وەی فێمێنیستی بۆ مان دەردخات کە دیسکۆرسی زۆربەی جووڵانەوەی نەتەوە ژێر دەستەکان (وەک کورد) لاسا کردنەوە و بە کارهێنانی دیسکۆرسی ناسیۆنالیزمی دەسەڵاتداری خۆیانی تێدآ بەدی دەکرێ .

بۆ نموونە، جووڵانەوەی رزگاری خوازی کورد بە شێوەیەکی بەرفەروان باس لە 'دواکە وتووی' ژنی کورد و کۆمەڵگای کورد دەکات و بە هەمان شێوە دواکەوتووی خۆی لە چاوی 'دواکەوتووی' ژنەکانیدا دەبینێ. هاوکات هەروەک ناسیۆنالیزمی دەسەڵاتدار، ناسیۆنالیزمی ژێر دەست هەوڵی دانانی هەندێ ریفۆرمی ڕەواڵەتی کردووە کە بە هەما ن شێوە ویستوویەتی روخساری 'شارستانی ' خۆی بە دنیا نیشان بدات و هاوکات بۆ بەرژەوەندی و 'پێشخستنی' نەتەوە بە کاری هێناوە (وەک لابردنی هەندێ داب و رە سمی کوردی و دامەزرانی خوێندەواری بۆ ژنان لە چوارچێوەی پرۆگرامەکانی ناسیۆنالیزمی هێژەموونیدا).

ماوێتی

پێخود (1296 - 1376ك):
لە ئەسبابی فەرەح ساڵۆنی بەزمت پڕ تەدارەك بێ
شەوت هەر ڕۆژ و ڕۆژت جەژن و جەژنت لێ موبارەك بێ.

زێوەر(1875 - 1948ز):
ڕۆژی جەژن ئەتفاڵی وردە پوولی جەژنانەی دەوێ
هەر یەکە لای باب و مامی ڕووپییە یان ئانەی ئەوێ.

هەرشەمی(1925-2000ز):
ســەرت بەرز و دەمت خۆش و دڵت پاك
هەمو جەژنێ وها بیت چوست و چالاك.

حەریق (1851 - 1907 ز):
قوربان وەرە قوربانە ، سا بمکە بە قوربانت
ڕەنگین کە بە خوێناوە کاکۆڵی پەرێشانت.

کەمالی (1886 - 1974 ز):
جەژنی کەسێك موبارەکە ، سەربەست و حور بژی
پابەندی دەستی غەیرە نەبێت ، چەشنی کورڕ بژی
کوردی هەزار ئەسیری دەستی غەیریت جەژنی چی ؟
کەی جەژنی تۆیە ؟ بگری برۆ سەر بەقور بژی !.

کەسێ نەتوانێ خۆی پێ هەڵە بێ
عەیبە بۆ عەیبی خەڵك تەڵە بێ
باسی ئەم و ئەو تیکەی دەمی بێ
کە چی خۆی زیاتر خاوەن هەڵە بێ

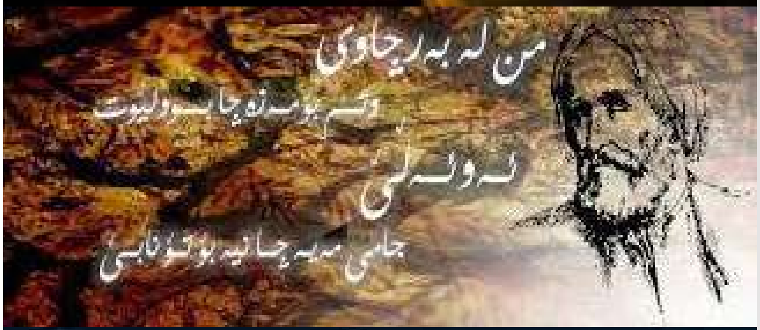

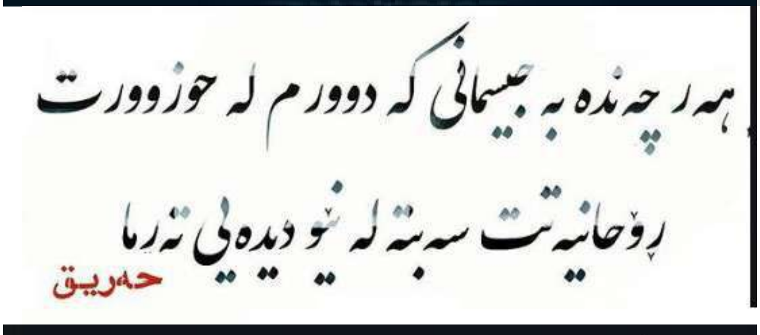

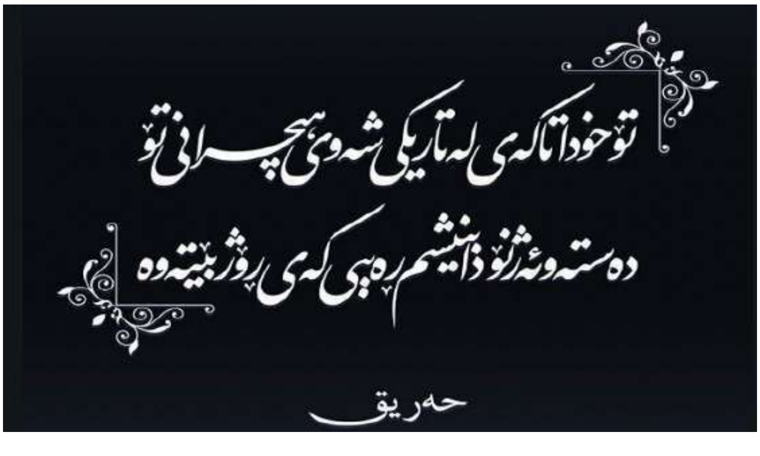

یادنامە
بڵاوکراوەیەکی کوردیی ناوبەناوە، یادەوەری و یاداشتی جەنگاوەر و کەسایەتییە کوردستانییەکان دەگێڕێتەوە، بەشێوەی ئەلکترۆنی لە هۆڵەندا بڵاودەبێتەوە.
YADNAMA
سەرپەشتیار: سەرکەوت محەمەد فەتاح (جیهاز)
E–mail : sarkawt_47@hotmail.com
سکرتێری نوسین: سەپان حەسەن
HOLLAND –Amsterdam
Mob& Viber& WhatsApp: +31615852703